

BROEKER BIJDAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 26

(december 1984)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres:
Roomeinde 13, Broek in Waterland

DE ERVEN

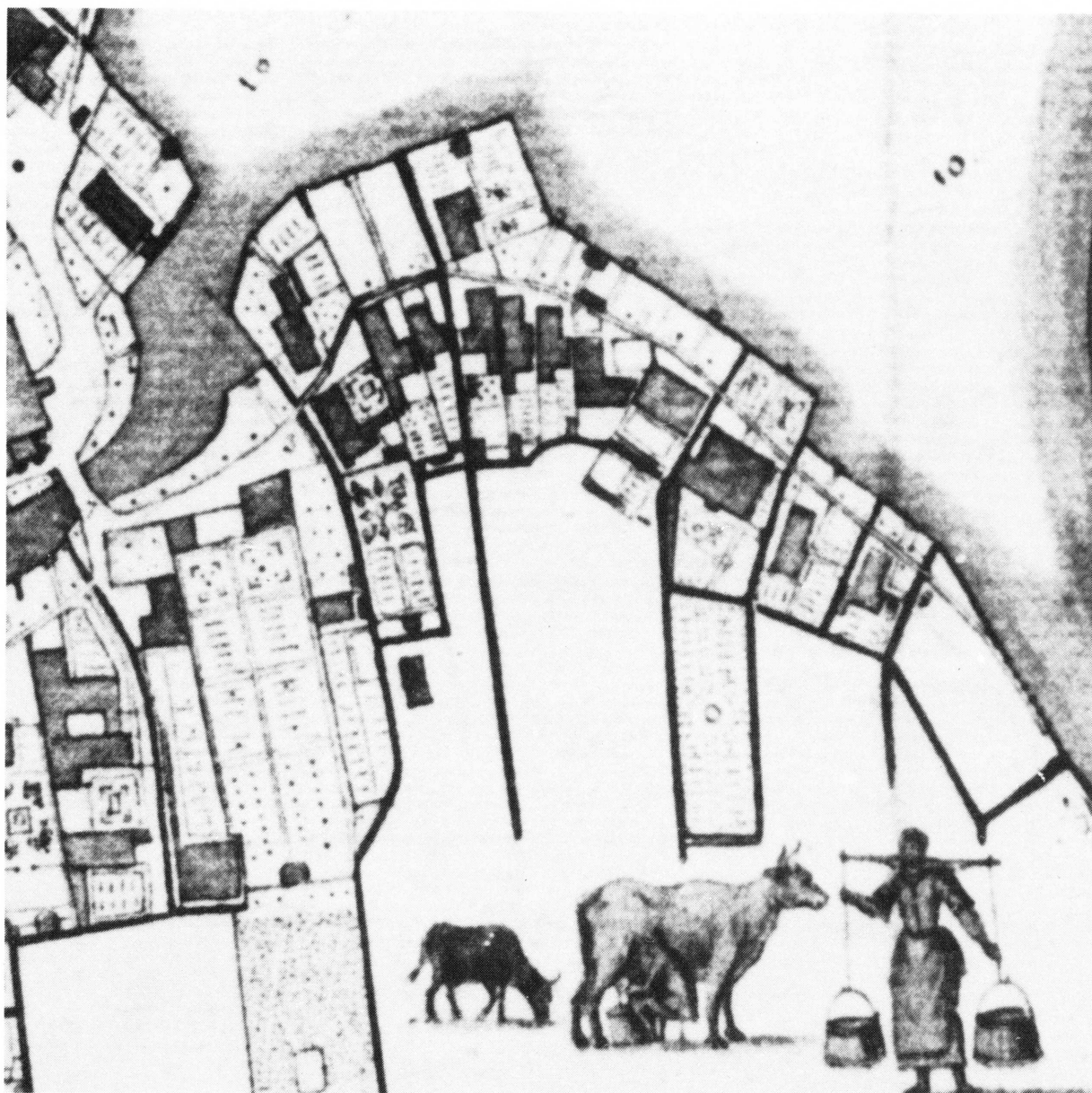
HUIZEN, EIGENAREN EN BEWONERS

De naam De Erven voor de straat, die vanaf de kerkebrug eerst in zuidelijke, en vervolgens in westelijke richting evenwijdig met het Havenrak loopt, is niet zeer oud. Pas omstreeks het midden van de 19de eeuw spreekt men in officiële stukken van huizen, gelegen aan of op De Erven. Reeds in de 17de eeuw werd het huidige Roomeinde, tezamen met De Erven van nu aangeduid met 't roomend(t), later het Noord- of Rooment. Wel treffen we vanaf het midden van de 17de eeuw de naam 'de Nieuwe Erven' (of kortweg 'de Erven') aan voor het stuk land, gelegen aan het begin van het Rooment 1), dat in de tweede helft der eeuw voor een deel bebouwd werd.

Het Roomend was een smal voetpad, 5 voet (1.50 m) breed, dat in 1661 voor het eerst bestraat werd met gele klinkertjes, die waarschijnlijk later, evenals aan de overzijde van het Havenrak, gelegd werden in afwisselende, gefigureerde vakken. Alle huizen (op twee na, die direct aan het water stonden) waren gesitueerd ten N.W. van het voetpad. De meesten hadden overtuinen aan het water (zie afb.1).

De Nieuwe Erven

Op 24 maart 1649 verkocht Dirk Gerritsz. Mars, eigenaar en bewoner van het destijds meest westelijke huis aan het Rooment (thans De Erven 32) een stuk van zijn land 'Cramers-ven', gelegen ten westen van zijn erf, aan Hendrik Jansz. Noorman. Uit de bewaard gebleven tekst van het contract 3) blijkt dat deze Dirk Gerritsz. een zeer secuur man was: 'zoo wanneer Hendrik Jansz. op dat voorschreven erf een huys timmert zoo zal hij het huys niet naarder aan de Meer of het haverak mogen zette noch namaals nader gezet mogen werden als de Noord Oost hoek vant huys op dertig voet, int midden vant erf op 29 ende de zuyd

Afb. 1. De Erven in 1756 ²).

oost hoek van 't erf op acht en twintig voet na aan het haverak of niet naarder als 't nu eerst gezet word'. Ook zou Hendrik Jansz. 'geen meer lant aan zijn erf mogen aanmaken in het voorschreven haverak' en niet meer dan 3 à 5 bomen planten aan het Havenrak, opdat 'Dirk Gerritsz uyt zijn huys Zunderdorp (...) bequaam mag zien'!

huis nrs. In 1650 liet Hendrik Jansz. op dit erf een huis zetten - waarschijnlijk een hofstee - want in de overeenkomst wordt gesproken over het
34/36 'vrij hoiij en koemis uijtvoeren' in de tussenliggende sloot. In 1680
(oud nr.2) wordt Cornelis Jan Broers als eigenaar vermeld, die het huis in ieder geval in 1693 nog in zijn bezit had. In 1733 kwam het aan Hendrik Janbroers, 'boekhouder' (administrateur van een walvisvaart-compagnie), die het met zijn zuster Sijtje ging bewonen. Na zijn overlijden kwam in 1760 het perceel door overerving in handen van Gerrit Dirksz. de

Geus, en in 1778 van Hendrik Oudenhoff; deze verkocht huis en erf in 1783 voor f 900 aan Klaas Jansz. Bakker.

Deze Klaas Bakker, die het jaar tevoren in het huwelijk was getreden met Antje Kikkert, liet het huis tot de grond toe afbreken en opnieuw opbouwen. Bekend is het park in landschapstijl, dat hij achter het huis liet aanleggen; het genoot europese bekendheid. Een groot deel van dit huis is nog intact, het park 4) is sinds het midden der vorige eeuw verdwenen; het tuinhuis bleef gespaard (thans nr.38). Dit plekje werd tot voor kort nog wel aangeduid met 'het bos van Klaver', naar een vroegere bewoner van deze woning.

(oud nr.1) Op 24 april 1663 verkocht de reeds genoemde Dirk Gerritsz. Mars nòg een stuk van zijn Cramers-ven, gelegen ten westen van het erf van de Wed. Hendrik Jansz. Noorman. De koper was Gleijn Cornelisz. Buijkes, de condities kwamen overeen met die in het contract met Hendrik Jansz. Het in 1663 op dit erf getimmerde huis (waarschijnlijk ook een hofstee) werd in 1668 voor f 1160 gekocht door Claas Claasz. Louw 'van Uijtdam', die het tot zijn dood in 1690 bewoonde. In 1739 verbleven zijn kinderen Lutger en Aaltje er nog; de laatste overleed in 1749.

In 1792 werd het 'Huijs Erff en verder Getimmertens daar op, staande op 't Roomendt zijnde No.1, belent met de Heer Claas Bakker, Schout deser dorpe, ten Noord Oosten, en ten Zuid Westen 't Landje genaamd de Nieuwe Erven' uit de nalatenschap van Grietje Jans Compaan en Jan Compaan voor f 425 verkocht aan Cornelis Jacobsz. Dekker, echtgenoot van Eefje Compaan, eerst weduwe van Cornelis Florisz. Ploeger. Het huis kwam in 1805 ook in handen van Klaas Bakker. Dit huis liet hij eveneens afbreken en bouwde achter zijn eigen, naastgelegen woning 'een ander huis', waarschijnlijk het huidige lange achterhuis. Bij die gelegenheid werd waarschijnlijk ook de voorgevel vernieuwd 5).

Ten westen van dit erf, langs de ringsloot van de Broekermeer, werd in 1664 ook door Jan Nanningsz. Kok land verkocht. Hij deed '105 Roed à 5 $\frac{3}{4}$ van zijn 'Kees-ven of Cooltuijn' over aan vier Broekers, die allen in nabijgelegen huizen woonden: Gerrit Dirksz. Mars, Klaas Cornelisz. Timmerman, Klaas Jacobsz. Heijn en Klaas Muusz. Pietervaars. Kennelijk was het de bedoeling der nieuwe eigenaren om ook daar te gaan bouwen, want een der voorwaarden luidde: 'als 't betimmert wert 20 voet van de Ring-Sloot af te blijven, als er west op meer Huijsen komen daar bestraaten ter Keure der Geregte en ook Zijle (bruggetjes) half en half maken en vrije overgang te leveren.' Nergens blijkt dat daar in de 17de of 18de eeuw inderdaad gebouwd is; in de vorige eeuw

werd echter ter plaatse een huis getimmerd (thans nr.40), eens als kaaspakhuis in gebruik.

Sinds de eerste helft van de 17de eeuw was aan de Nieuwe Erven ook de aanlegplaats van 'de marktschuijt off Jagt, dagelijks vaarende op Amsterdam' (en sinds het jaar 1784 ook op Purmerend). Deze aanlegplaats werd door privé-personen onderhouden; we lezen in het verslag van de vroedschapsvergadering van 3 mei 1781: 'Het is aan ieder onser bekend van hoe groote nut en gemak de aanleg plaats van de Veerschuijt aan de Erven voor ons Burgerij is gemaakt en een geruijmen tijd onderhouden door een groot en aansienlijk aantal Ordinaire Jagtvaarders ...' 6).

Rooment

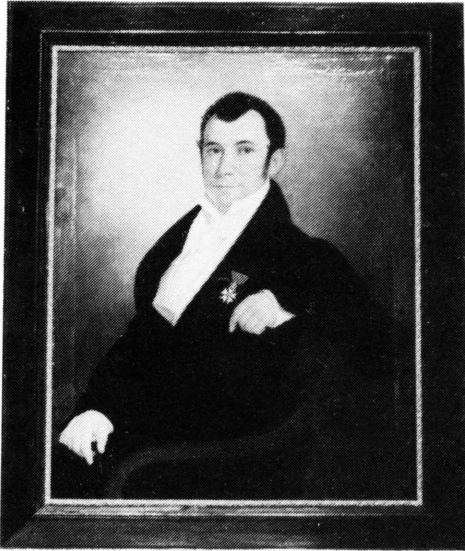
*huis nr.32
(oud nr.3)*

Het reeds genoemde huis van Dirk Gerritsz. Mars, dat al in 1630 wordt vermeld, bleef in de familie Mars tot het jaar 1733, toen de 'curateuren' van wijlen zijn achterkleinzoon Dirk Hendriksz. huis en erf in publieke veiling voor f 900 'contant gelt' verkochten aan Cornelis Klaasz. Timmerman, een gefortuneerd koopman. Uit het verpondingen-register blijkt dat het huis in 1740 belangrijk vernieuwd werd: de verponding (belasting) van het huis werd met ingang van dat jaar maar liefst bijna verviervoudigd 7). De plattegrond uit 1756 vertoont in het verlengde van de achtertuin een ver in het land uitstekende fruit- en moestuin (zie afb. 1).

We kunnen dus rustig aannemen dat Cornelis Timmerman de bouwheer was van dit 'vermaardt steenen huijs' met tuin en 'moestuijn en verdere plantagie, die alleen lang is 260 voet (78 m) en breed 78 voet' (23½ m) 8). Het grote huis, met vrijwel vierkant grondplan, had twee verdiepingen. De voorgevel vertoonde aan beide zijden der voordeur twee ramen; de eerste verdieping had vijf ramen, terwijl ook de zijgevels van vensters waren voorzien. Het schilddak had aan de voorzijde drie dakkapellen, de zijschilden ieder een. Twee monumentale schoorstenen 9) bekroonden dit opvallende gebouw, dat in het dorp ongetwijfeld veel opzien moet hebben gebaard 10). Vóór het huis waren geschooren bomen geplant, zoals dat ook bij veel andere huizen in dit deel van het dorp het geval was. Aan de overzijde der straat had Timmerman een fraaie tuin aan het Havenrak laten aanleggen. De staat die Cornelis Timmerman en zijn echtgenote Annitje Jans Bakker voerden was navenant: in 1742 hielden zij vier dienstboden, hadden een wagen met twee paarden (die gestald werd in een koetshuis aan de Jaagweg) en beschikten - tezamen met vermoedelijk Cornelis' broer Albert - over een zeiljacht, een boeier 11).

Na het (kinderloos) overlijden van Cornelis Timmerman in 1747 ging het

huis via zijn weduwe Annitje Bakker in 1750 over aan haar tweede man Joh. Metelerkamp, predikant te Eenrum, die zij had leren kennen tijdens zijn optreden als noodhulp van Ds. Van Heijkop te Broek. Metelerkamp verkocht het huis zes jaar later in openbare veiling voor f 7.400 aan Jan Baltensz. Bakker. Na diens overlijden in 1763 bewoon-

Afb. 2.

Maire Harmen Bakker als lid van het Legioen van Eer¹²).

de zijn weduwe Hillegonde Duijts (Bakker's derde echtgenote) het huis tot 1792; in dat jaar kwam het voor f 6000 in handen van haar zoon, de scheepsassuradeur Harmen Jansz. Bakker. Als burgemeester van Broek ontving Harmen Bakker (zie afb. 2) in zijn woning hoge gasten bij hun bezoek aan Broek, b.v. de czaar van Rusland en koning Willem I met familie in 1814, nadat keizer Napoleon al in 1811 bij hem in huis had vertoefd.

In 1821 erfde Baltus Bakker, een oudere broer van Harmen, het huis dat op het kadastraal minuutplan uit 1832 (zie afb. 5) nog voorkomt, maar later werd afgebroken¹³). Thans resteert alleen nog een deel van de oude kelder onder het huidige pand nr. 32.

huis nrs. 26/30 (oud nr.4) Het belendende huis, aan de andere zijde van de sloot, wordt evenals nr. 32 al vermeld in het verpondingenregister uit 1632, opgemaakt naar aanleiding van taxaties, die twee jaren tevoren werden gedaan. De huurwaarde werd op f 7 per jaar getaxeerd (ter vergelijking: het huis aan de Laan nrs.22/28 werd het hoogst op f 14, en een wevershuisje aan de Molengouw het laagst op f 4 gewaardeerd); het huis nr.32 noteerde f 11 per jaar. Het huis nrs.26/30 moet dus in die tijd een eenvoudige woning zijn geweest, hetgeen ook gebleken is tijdens de verbouwing in 1963. Het was een eenbeukig huis - de lange zijde aan de straat gelegen -

met aan beide zijden een topgevel, en gedekt door een zadeldak. Door de ingang deur in de westelijke gevel kwam men in een groot voorhuis; daar achter lag de middelkamer en vervolgens de betegelde woonkeuken met stookplaats. De grote aanbouw over de gehele lengte van de noordgevel stamt uit later tijd 14).

In het jaar 1663 verkochten Claas Claasz. Pooter en Symon Symonsz. Rijser als voogden van Lijsbet Cornelis van Bente huis en erf voor f 1980 aan Klaas Cornelisz. Timmerman; in 1680 werd zijn zoon Albert als huurder genoemd. In 1730 kwam het perceel in handen van Cornelis Jansz. Verlaan. In die tijd moet het huis al belangrijk verbeterd zijn, want in dat jaar werd het getaxeerd op f 36 per jaar. Ten aanzien van het pand aan de Laan 22/28 waren de rollen nu omgedraaid: dat noteerde maar f 28. Het huis De Erven 32 werd eveneens op f 36 gewaardeerd 15).

Cornelis Verlaan liet omstreeks 1740 het huis ingrijpend verbouwen. De ingang werd naar de lange gevel aan de straat gebracht, de deuropartij geflankeerd door twee grote ramen. De middelkamer werd ingangsportaal, met links de 'mooie kammer' en rechts het dagelijkse woonvertrek.

In 1739 woonde ook Cornelis' zoon Albert in, alsmede een inwonende dienstbode. Men hield - tezamen met waarschijnlijk Jan Symensz. Verlaan, die aan de Laan woonde - een 'wagen sonder paarde'. Na het overlijden van Cornelis Verlaan werd het huis in 1753 eigendom van zijn zoon Albert, die echter al een jaar later kwam te overlijden. Zijn weduwe, Grietje Hendriks Kat, hertrouwde in 1756 met Albert's neef, de weduwnaar Jan Symensz. Verlaan, die in totaal 34 jaren lid van de Vroedschap was, waarvan 10 jaar burgemeester. Na de dood van haar tweede man in 1767 bleef Grietje Kat in haar huis wonen, en liet het zelfs omstreeks 1780 nog moderniseren. Uit die tijd stamt ook het fraaie stucwerk in de hal 16). Na haar dood in 1801 kwam het huis via Eefje Verlaan en Dirk Wijnandsz. Ditmarsch in de familie Koker. Het tuinhuis langs de sloot liet burgemeester Baltus Koker in 1866 bouwen.

huizen
nrs. 24 en
22
(oud nr. 5) Ter plaatse van de tegenwoordige panden nrs. 22 en 24 stond in 1630 één huis, dat eigendom was van Stijn Mieusz. In 1638 werd Dirk Dirksz. eigenaar, wiens kinderen, blijkens het verpondingenregister, het huis in 1650 verbeterden. In 1663 wordt voor f 2200 Klaas Cornelisz. Timmerman eigenaar (evenals van nrs. 26/30). In 1680 is het verhuurd aan Cornelis Pietersz. Goed; twee jaar later wordt Dirk Cornelisz. Pater eigenaar en bewoner. De volgende eigenaar is zijn zoon Cornelis, de vader van Neeltje Pater, die het huis waarschijnlijk in 1710 uit de

nalatenschap van zijn vader heeft verkregen. In 1730, het jaar van zijn vrouw's overlijden, doet Cornelis Pater het voor een bedrag van 1200 'Karoleguldens' over aan zijn broer Claas, koopman evenals Cornelis, die als weduwnaar het grote huis alleen met zijn dienstbode Grietje Noom ging bewonen.

Inmiddels moet het huis ingrijpend verbouwd zijn; de huurwaarde wordt in 1742 namelijk, evenals de nummers 26/30 en 32, op f 90 per jaar gewaardeerd. Er bestaan meerdere afbeeldingen van dit huis met L-vormige plattegrond; zij laten een fraaie pronkgevel zien. De voordeur met snijraam werd geflankeerd door twee grote ramen; het bovenschot van het z.g. halstype, met gesneden klauwstukken, werd bekroond door een fronton met kuif (zie afb. 3).

Claas Pater kwam in 1744 te overlijden en zijn nicht Geertje Claas Pols erfde het huis. Deze Geertje Pols (1726-1785, van 1764-1780 gehuwd met Jacob Cornelisz. Ploeger) is bekend door haar legaat van de, voor die tijd zeer aanzienlijke som van 40.000 gulden aan het dorpsbestuur. Hierdoor werd het mogelijk om in 1785 zeventig hardstenen palen met lantaarns aan te schaffen: de eerste straatverlichting van Broek. Na het overlijden van Geertje Pols komt het huis aan Neeltje Pater, die het in 1789 nalaat aan Trijntje Schoon; daarna komt het in bezit van haar zoon Pieter Boterkooper en vervolgens van diens dochter Trijntje. In 1814 wordt het huis getransporteerd op naam van Jacob Bakker, waarna het in 1827 in het bezit komt van Klaas Koker.

Dit fraaie huis ging helaas in de winter van 1902 door een felle brand geheel verloren. Op deze plaats werden de huidige huizen nrs. 24 en 22 gebouwd.

huis nr. 20
(oud nr. 6)

Ten noorden van de nrs. 24 en 22 stond vóór de brand een huis, dat evenals het huidige stenen pand nr. 20 ver vooruit sprong. In 1630 is dit huis eigendom van ene Trijn Jans; in de loop der daarop volgende jaren is het in het bezit van respectievelijk Nanning Pietersz., Jacob Florisz. Vink, Pieter Cornelisz. en Claas Jacobsz. Heijn. Deze laatste was gedurende 36 jaren lid van de Vroedschap; zijn zoon Jacob wordt van 1680 tot 1693 als eigenaar en bewoner genoemd.

Vervolgens komt het huis in handen van Marten Gerritsz. Mars, waarschijnlijk door overerving, want de families Heijn en Mars waren verwant. Marten Mars was een gefortuneerd koopman, gehuwd met Geertje Visscher. Het echtpaar, dat geen kinderen had, was voor een deel eigenaar van twee buitenplaatsen en had een 'Jagje' om mee uit spelevaren te gaan. Marten overleed in 1748, het jaar waarin hij voor de zesde maal tot burgemeester was verkozen. Zijn weduwe stierf in 1754 kinderloos en liet het huis na aan Neeltje Cornelis Visscher, die met haar broer Cornelis het huis, thans nr. 18 bewoonde.

Na Neeltjes dood in 1772 werd het huis nr.20 door de executeurs van haar nalatenschap voor f 1500 verkocht aan notaris Gerrit de Ruijter. Deze had in zijn brief van 15 april 1765 aan 'Burgemeesteren en Regeerders der dorpe Broek in Waterland' medegedeeld dat hij door 'Haar Ed; Groot Mog: tot Notaris in den Landen van Holland en Westvriesland, ende bij den selven Landen alomme is Geatmitteert' en het consent verzocht om zich in Broek als notaris te vestigen, hetgeen direct werd toegestaan.

Gerrit de Ruijter ontving in 1814 in dit huis de czaar van Rusland. De reden van dit bezoek is niet bekend. Wel weten we dat burgemeester Harmen Bakker de czaar en koning Willem I, die hem begeleide, wist te bewegen ook een bezoek aan zijn woning te brengen 'alwaar een eenvoudige verfrissing gereed stond, bestaande uit soessen, krakelingen, koekjes, rinse-, madera- en Malaga wijn, waarvan Z.M. benefens alle aanzienlijke een gulhartig gebruik maakten' 17).

Verder in de 19de eeuw komt het huis in handen van respectievelijk Cornelis Munnich, de weduwe Sambeek en de weduwe J. Bakker.

De plattegrond van 1756 toont het huis met vierkant en achterhuis, de foto van omstreeks 1900 laat een eenvoudige tuitgevel zien met een deur in het midden en twee ramen; het raam in het bovenschot heeft nog de 18de eeuwse omlijsting (zie afb. 1 en 3).

In het nadien nieuw opgebouwde stenen pand werd het postkantoor gevestigd, dat in 1961 werd verplaatst naar het Kerkplein.

huis nr.18 Over de geschiedenis van het volgende huis is weinig te vinden. In
(oud nr.7) 1630 wordt het van de hele rij het hoogst getaxeerd op f 12 per jaar. De eigenaresse is dan ene Neel Gerrits. Vervolgens wordt het huis in 1641 door de kinderen van Klaas Jacobsz. Visser verkocht aan Claas Muusz. Pietervaars. In die tijd wordt het ook vrij hoog aangeslagen. Claas Pietervaars, en na zijn dood zijn erven, verhuren het huis. Van 1680 tot zijn overlijden in 1691 wordt Burgemeester Cornelis Pietersz. Corver als huurder genoemd; daarna in 1692 en 1693 Cornelis Cornelisz. Visscher. In 1739 wordt het huis bewoond door Cornelis Cornelisz. Visscher (de Jonge) met zijn zuster Neeltje, en Immetje Visscher. Na de dood van Cornelis in 1752 wordt Neeltje eigenaresse; twintig jaar later verkopen de executeurs van haar nalatenschap het huis voor f 1280 aan Jacob Hendriksz. Ros 'met deese bepaling dat dit Huijs moet hebben een pad in Eigendom na 't Haverak toe, te Reekenen uijt de steeg bij 't Schut langs breed Zeeven voet, met de Wal soo die nuw is', dus over het erf van nr. vijf 19). Deze Jacob Ros, die getrouwd was met Lijsje Jans Verlaan, koopt uit dezelfde nalatenschap, aan de overzijde van de straat, de grote tuin aan het Havenrak (thans nr.5).

In 1794 doet Jacob Ros het huis nr. 18 voor f 500 over aan zijn zuster, Vrouwtje Hendriks Ros, waarna het in 1825 gekocht wordt door Cornelis Munnich, en in 1832 in handen komt van Klaas Bakker. De dorpsplattegrond van 1756 doet een woonhuis met vierkant en smal achterhuis zien. Een deel van de voorgevel (omstreeks 1900) is te zien op de afgebeelde foto (zie afb. 1 en 3). Ook dit huis werd door de brand van 1902 verwoest. Op dezelfde plaats werd het huidige stenen huis gebouwd. In 1935 werd aan de overzijde van de straat, aan het Havenrak het stenen huis nr.7 neergezet.

Afb. 3. De Erven in 1900. Van links naar rechts de (oude) nummers 4, 5, 6, 7 (gedeeltelijk) en 8¹⁸).

huis nr.5 Toen Jacob Ros dit perceel in 1772 kocht, had het een trieste geschiedenis achter de rug. Het toenmalige huis, dat ongeveer op dezelfde plaats moet hebben gestaan als het huidige, had toen al minstens 75 jaar lang leeg gestaan! In 1630 was het eigendom van Cornelis Heijnsz. Hem, en was het nog een welgetimmerde woning, want de huurwaarde werd in dat jaar vrij hoog op f 9 getaxeerd. In 1652 was het huis in handen van Klaas Jacobsz. Heijn, die in de jaren 1680 en 1681 ook als bewoner wordt genoemd. Het bleef in de familie Heijn tot dat het via Niesje Jacobs Heijn, die met Cornelis Cornelisz. Visscher (de Oude) trouwde, in de familie Visscher kwam. Al in 1698 wordt bij een rooing vermeld 'Ledig huijs'; in 1730 'voor

niet bewoond, over zulkz geta:t op f 24'. Ook bij de personele quoti-
satie in 1742 wordt vermeld 'Ledigh Huijs'. Wel is er in 1735 een
'schuijtenhuijs', maar dat zal Cornelis Visscher wel zelf hebben ge-
bruikt. Op de plattegrond van 1756 is ter plaatse een, in oost-weste-
lijke richting staand huis getekend, mogelijk met vierkant. Aan het
Havenrak staat een kleine koepel, in 1774 aangeduid als 'een kleijn
Speelhuijs'.

Zoals vermeld koopt Jacob Hendriksz. Ros in 1772 het perceel van de
executeurs van de nalatenschap van Neeltje Visscher; hij betaalt er
f 1270 voor. Een jaar later wordt vermeld 'Dit Huijs afgebroken en
tot een tuijn gemaakt.' In 1774: 'Een oud woonhuijs zijnde No. 8 op
het Room-ent (...) welk geheel is afgebroken.'

In de jaren 1787/1788 zet koopman Jacob Ros er het huidige L-vormige
huis; op het wapenschild, boven de monumentale dubbele ingangsdeur,
laat hij zijn familiewapen (een paard) aanbrengen. Dit wapenschild
zal indertijd vermoedelijk wel wat stof in Broek hebben doen opwaaien.
In 1795 deed de colaboreur Claas van Duijvenbode aan de Vroedschap
het voorstel om - ingevolge het hoge bevel om de wapenborden uit de
kerken te verwijderen en de wapens op de grafzerken af te hakken -
ook het wapen op het huis van Jacob Ros weg te nemen. Of dit inderdaad
gebeurd is vermeldt de geschiedenis niet; maar in ieder geval niet di-
rect, want zelfs het afhakken van de zerken wist men drie jaar uit te
stellen! Sinds kort is een dergelijk wapen weer aangebracht.

Na de dood van Jacob Ros in 1807 gingen huis en erf over aan zijn
weduwe Lijsje Verlaan en aan Hendrik Ketel, ieder voor de helft. Het
bleef voorlopig gezamenlijk bezit: in 1815 Sijmen Bakker en Hendrik
Ketel, en in 1867 Cornelis en Jan Koker Baltusz.

Nog omstreeks 1900 was er geen hek voor het huis; het toegangspad
liep vanaf het bruggetje langs de voorgevel. Het stuk grond tussen de
smalle straat en het huis was met gras begroeid, hetgeen in die tijd
op De Erven meer het geval was.

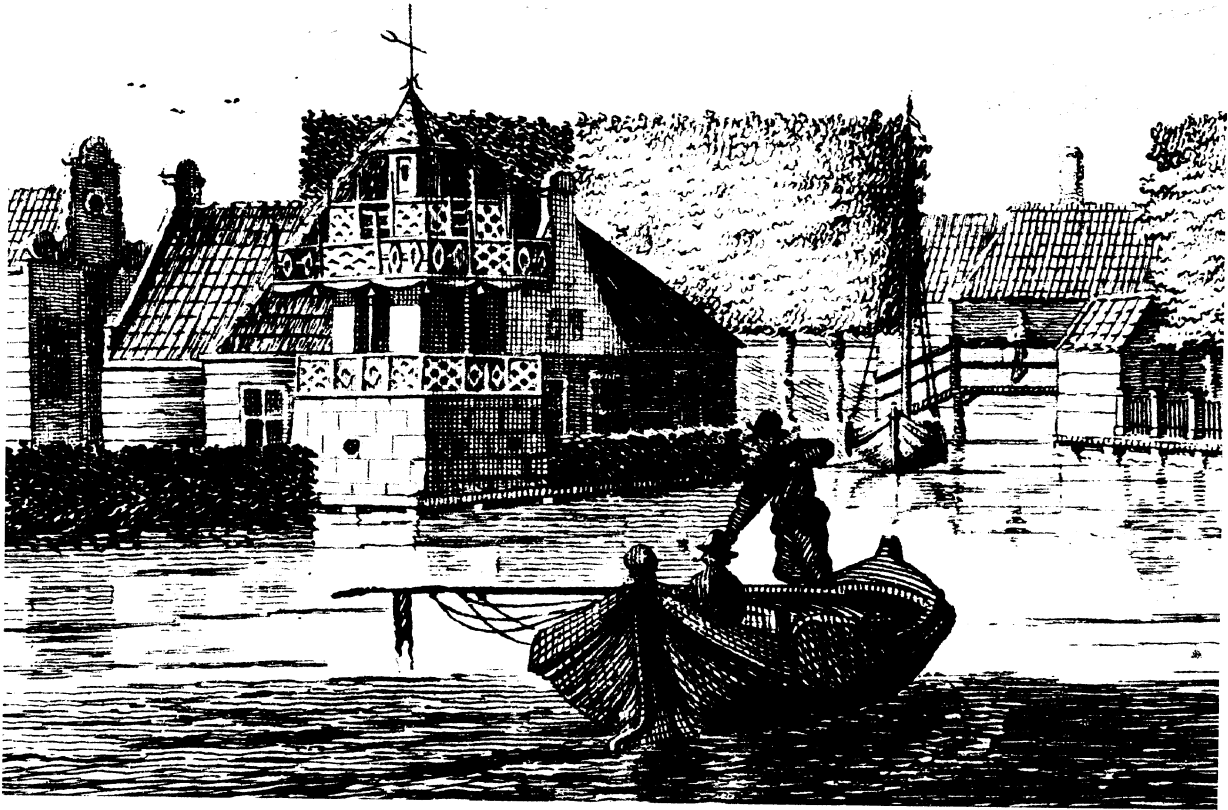
Vanaf 1939 - met een onderbreking gedurende de oorlog - tot het begin
van de jaren vijftig woonde en werkte de tekenaar Jo Spier hier (toen
Huize Hildebrand geheten).

(oud nr.9) Tegenover nr.5 stond op de plaats waar zich nu de zijtuin van nr.18
bevindt een huis dat in 1630 eigendom was van Cornelis Hondt. In dat
jaar werd de huurwaarde getaxeerd op f 10, evenveel als nr.6. In 1634
wordt Muus Cornelisz. als eigenaar vermeld en in 1641 is het huis in
handen van Cornelis Klaasz. Poort, die het belangrijk laat 'verbete-
ren'. Zijn zoon Klaas is in 1661 eigenaar; de voogden van diens kinde-
ren verkopen het pand in 1670 voor f 1000 aan Klaas Jacobsz. Heijnen

en diens schoonzoon Pieter Nanningsz. Kok; de laatste verkrijgt het in 1675 in zijn geheel in eigendom. Vervolgens komt het huis in het bezit van de Verlanen: in 1686 Klaas Sijmonsz. (die het aan Sijmon Verlaan verhuurt) en door verkoop in 1729 voor 2720 'karole guldens' aan Jan Jansz. Verlaan, koopman en gedurende 32 jaar lid van de Vroedschap. Omstreeks 1730 is Klaas Pater huurder; negen jaar later is het huis bewoond door de eigenaar en zijn vrouw Trijntje Sijmons Verlaan. In 1731 wordt het huis gewaardeerd op f 36, en in 1742 op f 90 huurwaarde, evenals de nrs 20, 22/24 en 26/30. Blijkens de plattegrond uit 1756 was - in afwijking van de meeste Broeker huizen - het uitspringende gedeelte van het vierkant aan de noordzijde gesitueerd. In 1756 gaat het huis door vererving over aan de dochter van Jan Jansz.: Lijsje Verlaan. Mogelijk is zij na haar huwelijk met Jacob Ros in 1759 in dit huis gaan wonen, om omstreeks 1772 te verhuizen naar nr.18. In 1788 betrekken zij dan hun nieuw gebouwd huis (nr.5) aan het Havenrak.

Via Lijsjes zuster Eefje (1786), Dirk Wijnandsz. Ditmarsch (1805) en Pieter Jacob Muller (1819) komt het huis in 1821 in het bezit van de 'winkeliers' Jacob Bakker en Dirk Knap. Aan hen staat in 1825 het gemeentebestuur toe 'om een Smelterij in Smeer en andere Stoffen (kaarsenmakerij) op te rigten op 't land van Baltus Bakker Harm., gelegen agter het Huis en Erf no.9.' Kortgeleden werd een deel der fundering van deze kaarsenmakerij gevonden.

De eigenaar van dit achter het huis gelegen land, van ouds Pieter Claasses Werfkamp geheten (thans tuin van nrs 26/30), had al in 1652 recht van overgang van het vee over het erf van oud nr.9. In 1771 wordt ook de overgang bij het huis nr.5 ter gelegenheid van een rooiing vermeld; deze diende om het vee in te kunnen schepen. Deze overgang lag aan de noordzijde van dit huis, want in 1824 kwamen de eigenaren van beide huizen overeen dit recht 'van opschepping en aanvaard' te verplaatsen naar de zuidzijde van huis nr. vijf 20). Wanneer het huis oud nr.9 werd afgebroken is (nog) niet precies bekend; op het kadastraal minuutplan uit 1832 is ter plaatse nog een pand aangegeven (zie afb. 5), terwijl er op het moment van de grote brand in 1902 geen huis meer stond.

Afb. 4. De theekepel en de huizen (oude) nummers 1 en 8 in de 18de eeuw ²⁶).

huis nr.16 De eerste eigenaar van het huis aan de andere zijde van de sloot die
(oud nr.10) genoemd wordt is ene Dirk Gerritsz., die het huis in 1624 verkoopt
aan Claas Cornelis. In 1630 wordt in het verpondingenboek Eegje Cor-
nelis, mogelijk zijn zuster, genoemd; in 1635 wordt het huis 'verbe-
tert getaxeert', vermoedelijk als gevolg van een vergroting. In 1661,
twee jaar voordat hij ook de nummers 22/24 en 26/30 in eigendom zou
verkrijgen, koopt Klaas Cornelisz. Timmerman het huis, dat hij zelf
tot zijn dood zal bewonen. Hij was gehuwd met een Monnickendammer
dochter, Grietje Alberts, en maakte van 1662 tot 1680 deel uit van de
Vroedschap. Van 1681 tot 1693 wordt Aaltje Timmerman genoemd als
rechthebbende: in 1729 wordt het huis eigendom van Klaas Albertsz. In
1731 is het huis verhuurd 'voor Onvrij geld voor f 80. naar onse in-
structie' (van de Vroedschap). Na het overlijden van Klaas Pols erft
zijn weduwe, Geertje Pater, het huis, dat in 1742 bewoond wordt door
Floris Mars als huurder. In 1751 komt het pand in handen van haar
dochter Geertje Pols, die het in 1765 nalaat aan Klaas Hillebrandsz.
Verlaan. De weduwe van diens zoon Hilbrand, Aagje Bakker, verkoopt
huis en erf in 1790 voor f 600 aan Cornelis Koker.
In 1846 wordt ter gelegenheid van een rooing ook gesproken van de
kaarsenmakerij achter het huis, terwijl in 1867 vermeld wordt dat het
huis is 'ingerigt tot pakhuis', mogelijk een kaaspakhuis. Vermeldens-

waard is nog dat omtrent de eeuwwisseling hier timmerman Blankevoort woonde, die samen met zijn broer in Monnickendam een aannemersbedrijf had. Begonnen met het aannemen van steeds groter werken groeide de firma uit tot het bekende bedrijf Van Hattum & Blankevoort, dat een groot aandeel had in de Zuiderzeewerken.

Het huis werd enkele jaren geleden grondig gerestaureerd, waarbij de oude indeling van het woonhuis duidelijk werd: breed voorhuis en middenhuis met aangebouwd smaller achterhuis. Op het erf gevonden funderingsresten wijzen op een voormalig vierkant achter het middenhuis, dat ook te zien is op de plattegrond uit 1756.

huis nrs.
10/14
(oud nr. 11)

Dit grote, brede huis bestond in de 16e eeuw uit een voor- en een middenhuis, een woonvierkant en een smal achterhuis. In de vorige eeuw (in ieder geval na 1832) is de zuidelijke buitenwand van het vierkant teruggezet in het verlengde van het voorhuis, waardoor onder het overstekende dak van het vierkant een ruime doorgang ontstond. In de zoldering van deze doorgang, die tot aan de weeg van het belendende huis is doorgezet, zijn fragmenten van oude schilderijen opgenomen. Vermoedelijk omstreeks 1913 werd vanwege de smalle doorgang op straat de voorgevel bijna een meter naar achteren geplaatst; deze ingreep is nog te zien aan het dak-overstek, het gehalveerde zijraam in de zuidgevel en de betonnen plaat voor het huis 21,22). Bij deze gelegenheid zal ook de gevelindeling wel gewijzigd zijn.

Voor die tijd was ook het bruidskamertje nog aanwezig, met de bedstede waarin de huwelijksnacht werd doorgebracht. De volgende morgen bracht de meid het 'morgenwater', en werd haar het bebloede laken getoond 22). Zij ontving dan het 'handwatersgeld', een dikke fooi, die niet zelden meer dan tien gulden bedroeg 23).

De vroegst bekende eigenaar van het huis is Jan Pietersz. Heijns Pietervaars (1624); in 1632 wordt Eefje Cornelis genoemd, en in 1639 laten Pieter en Claas Tijes het huis verbeteren, zoals blijkt uit een verhoging der verponding. In 1681 komt het huis in handen van Cornelis Pietersz. Goed, lid van de Vroedschap van 1692 tot een jaar voor zijn dood in 1707. Na het overlijden in 1713 van zijn weduwe, Elbrig Claas Timmerman, erven hun kinderen Neeltje en Pieter het huis; na de dood in 1724 van laatstgenoemde wordt Neeltje - die getrouwd was met Hendrik Muusz. Mars - alleen eigenaresse. Nadat zij in 1730 kinderloos was overleden, komt het huis aan Trijntje Muus Mars, wier grootvader een broer was van genoemde Hendrik Muusz. In 1742 blijkt het huis verhuurd te zijn aan Hilbrand Claasz. Verlaan (die in 1745 met Lijsje Schoon zou huwen) en Lijsje Hilbrands Verlaan, die het jaar daarop de tweede vrouw zou worden van Jacob Jansz. van Rossen.

Annitje Muus Mars, de moeder van Neeltje Pater, was de zuster van Trijntje, en zo erfde Neeltje Pater het huis in 1753. Na haar overlijden in 1789 verkoopt haar erfgename Trijntje Schoon huis en erf in 1790 voor f 1000 aan Cornelis Cornelisz. Koker, die in hetzelfde jaar ook het belendende huis nr.16 verwerft.

Vóór beide huizen lag aan het Havenrak een open erf, en op deze plaats liet Cornelis Koker in 1792 de thans nog aanwezige theekoepel timmeren, toentertijd meest 'lugthuis' of Chineesche tent' genoemd (zie afb. 4). In het consent van rooimeesteren voor de bouw wordt gesproken van het voornemen 'om aldaar een Nieuw Gebouw te zetten ... in de Lengte 18 à 20 voeten en ter breete van 24 à 26 voeten, aan 't Water genaamd 't Havenrak' 24).

In 1916 liet burgemeester De Geus op dit erf een stenen huis zetten, ontworpen door de (later zo beroemde) architect J.J.P. Oud. Hoewel duidelijk een jeugdwerk, is het huis interessant omdat Oud hier voor het eerst samenwerkte met de beeldend kunstenaar Theo van Doesburg, die het glas-in-lood raam (met het wapen van Broek) voor de achterdeur ontwierp. Beide ontwerpers zijn ook bekend als mede-oprichters van de Stijl-groep 25).

huis nr.8
(oud nr.13) Aan de noordzijde van het huis nrs.10/14 grenst een erf waarop een, eveneens groot woonhuis stond (thans het erf van nr.8), aan de noordzijde begrensd door de laatste sloot vóór de brug over het Dee. Het huis had aan de zuidzijde een smalle dwarsarm. De hoge voorgevel vertoonde een deurpartij, geflankeerd door een raam, en bekroond door een halsgevel met klauwstukken en gebogen fronton (zie afb. 4). In het midden van de 18de eeuw stak de grote achtertuin een eind het land in. Het oude recht van overgang van vee uit het land werd in 1748 overgebracht op het erf van nr.16 (oud nr.10), dat toentertijd in dezelfde hand was.

In 1628 koopt Sijmon Claasz. Verlaan het huis van ene Hendrik Pieterz. Schraal (geen bekende Broeker naam). Over deze Sijmon Claasz. vermeldt Cornelis Schoon in een door hem opgestelde stamboom van het geslacht Verlaan: 'Sijmon Claasz. Verlaan, gebor: 8 Meert 1602. Starf 26 Maij 1639 tot Cartagena in de Middelantsche Zee, en buijten die stadt in een vlakte begraven, voer voor schip^r in Spaanse dienst, 't laast van Junij 1636 uijt Texel gegaan, met een Nieuw schip gen^t de Dolfijn gemonteert met 28 stukken & 50 Man, dog dit schip verkogt hebbende, kogt hij een ander de Roos genaamt, en geraakte tot Napels in Spaanse dienst 17 Meert 1637 tot 1125 Ducaten smaands a 100 sc Vl³: in Banco de ducaat a Amsterdam. NB hij is getrouwt geweest aan Nellitje Corn^s:

Afb. 5. De Erven in 1832 ³³).

Goed gebor: 1602 & overleeden 12 Desemb: A^o: 1648' 27).

In 1634 wordt het huis verbouwd en in het jaar 1661 gaat het over aan Klaas Albertsz. Pols via zijn tweede vrouw Aaltje Sijmons, dochter van Sijmon Claasz. Verlaan. Het huis blijft vervolgens meer dan een eeuw in het bezit der familie Pols. In 1729 wordt de kleinzoon van Klaas Albertsz. (die dezelfde namen draagt) de nieuwe eigenaar; hij was van 1720 tot 1735, het jaar van zijn dood, lid van de Vroedschap. In 1742 blijkt het huis nog bewoond te worden door zijn weduwe, Geertje Dirks Pater en dochter Geertje; blijkens de lijst der personele quotisatie houdt zij een dienstbode en is eigenaresse van een derde deel van een buitenplaats. Na haar overlijden in 1751 erft haar dochter Geertje het huis.

Deze Geertje Pols huwt in 1764 op 38-jarige leeftijd Jacob Cornelisz. Ploeger, die dan eigenaar en bewoner wordt. Hij bekleedde zes maal het burgemeestersambt en had vanaf 1765 tot 1780, het jaar van zijn dood, zitting in de Vroedschap. Als weduwe blijft Geertje Pols tot haar overlijden in 1785 in het ouderlijk huis wonen.

Klaas Hilbrandsz. Verlaan, evenals Neeltje Pater voor de helft erfgenaam der nalatenschap van Geertje Pols, erft het huis. Zijn weduwe, Trijntje Kok hertrouwt in 1788 met Dirk Wijnandsz. Ditmarsch, die het huis in 1831 verkoopt aan Pieter Jacob Muller, burgemeester van Landsmeer; daarna komt het in handen van de familie Koker.

In 1876 laat Cornelis Koker Baltusz. het huis (gedeeltelijk?) afbreken, waarna herbouw plaats vindt 28).

huis nr.1
(oud nr.12) Tegenover nr. 8 stond op het erf van het huidige pand nr. 1 in de 18de eeuw een huis met vierkant en achterhuis; het erf stak, meer dan thans, uit in het Havenrak. Zowel de gevel aan de straat als de oostgevel van het achterhuis aan het water had een eenvoudige tuitgevel met gebogen fronton; de laatste met twee grote ramen (zie afb. 4). Ook de noordelijke zijweg had ramen; op het dak van het achterhuis stond een schoorsteen. Tussen huis en sloot lagen twee perken, het voorste met een boom in het midden. De rest van het erf was aan beide zijden van het huis volop met geboomte beplant, met een geschoren heg aan het water tot aan het schuithuis 29). Het met bomen beplante stuk grond tussen de sloot en de brug over het Dee was, evenals thans het geval is, openbaar.

De eerste eigenaar die genoemd wordt is Heijn Jansz. van Sanen (1630). Van 1681 tot 1693 - en mogelijk nog langer - is Rem Jacobsz. eigenaar. In 1731 wordt Klaas Sijmonsz. Pols, Mr Timmerman, genoemd. In 1767 koopt overbuurman Jacob Ploeger (nr.8) het huis in publieke veiling voor 950 gulden, kennelijk met het doel zich een onbelemmerd

uitzicht over het Havenrak te verzekeren; want een maand later verkoopt hij huis en erf voor f 500 aan timmerman Jacob Adriaansz. Broer met de conditie 'dat dit huijs (oud) no. 12 voorn. nooijt tot een boerde-rij mag gebruikt worden of tot een pakhuijs, om Hooij in te setten, Ende het Erf aan de Zuijdsijde nooijt niet verder op te betimmeren als het huijs nuw staat, ende het schut bij de banweg langs nooijt niet hooger te maken als 4 voeten boven de banweg, ende van de banweg af het schut na het haverak toe lijnregt van het schut van de banweg, nooijt niet hooger te maken als 4 voeten 9 duijm boven de peijl die aan de kerkebrug staat, als ook mede bij het Water langs geen heijning of schut nooijt hooger te maken als 4 voeten 9 duijm boven de peijl die aan de kerkebrug staat, ende in de Wijk die in dit Erf is, nooijt geen schuijten huijs te maaken. Verders niet te planten of te bouwen of te saijen, ofte iets op het Erf te doen, dat hooger is als 4 voet en 9 duijm boven de peijl die aan de kerkebrug staat, ende soo daar iets hooger als 4 voet 9 duijm boven de voornoemde peijl quam te staan of te wassen op dit Erf sal diegeene die in het huijs (oud) No. 13 woone of toekomt altijt het regt hebben om het uijt te Laaten Roeijen op Koste van de geene die hey boven genoemde huijs (oud) No. 12 toekomt, zonder eenige teegen seggen.'

De nieuwe eigenaar doet het huis dezelfde dag weer over aan Klaas Verhaal d'Jonge, en wel voor f 590, waarbij dezelfde condities stelt als Jacob Ploeger. In 1791 erft Jacob Verhaal het huis en doet het over aan een tweemanschap, waarvan Jan Kuijper deel uit maakt, die het in 1821 alleen in handen krijgt.

In 1836 wordt Boudewijn Muller eigenaar. Uit het verslag van een rooijing, een jaar later, inzake de bouw van een schuithuis blijkt dat een loods ingericht is als kaaspakhuis, waarschijnlijk hetzelfde pak-huis als dat van F. Hooft, die in 1862 om verbreding van staat en brug-getje ter plaatse verzocht 30). Van 1890 tot 1920 heeft hier de beken-de huisarts dokter C. Bakker gewoond en gewerkt. Hij genoot vooral in medische kringen bekendheid door zijn studie over de volksgeneeskunde in Waterland.

huis nr. 6
(oud nr. 14) Aan de westzijde der straat, langs de sloot, lag een ver in het land stekend erf, waarop een huis 'met drie haardsteden' stond. Het wordt het eerst genoemd in 1626, en is dan eigendom van ene Tij Sijmons. Waarschijnlijk via diens zuster, Sophia Sijmons, komt het huis in 1632 in het bezit van Schipper Sijmon Claasz. Verlaan, die het in het jaar 1688 geheel laat vernieuwen. Via zijn zoon Claas en kleinzoon Sijmon erft diens ongetrouwde dochter Nelletje Sijmons Verlaan het huis, dat zij in 1729 voor 1550 'Karole guldens' verkoopt aan Jacob

Florisz. Mars, die er zijn 'koomenijswinkel' in vestigt; de rest van de ruimte verhuurt hij aan Trijntje Kok. In 1739 wordt het huis bewoond door Lijsje Lammers en Jelletje Mars, dochter van Jacob Mars. Op 3 november 1750 - twaalf dagen voor haar overlijden - verkoopt Jelletje huis en erf voor f 500 aan haar buurvrouw, Geertje Dirks Pater, weduwe Claas Albertsz. Pols, die het huis laat afbreken. Haar bedoeling was ongetwijfeld dit erf met boomgaard en moestuin zelf in gebruik te gaan nemen, maar een half jaar later komt zij al te overlijden. Haar dochter Geertje Pols en schoonzoon Jacob Ploeger zullen er echter wel getuind hebben. Tot ver in de eerste helft van de 19de eeuw blijven huis nr. 8 en deze tuin in dezelfde handen.

huis nr. 14
(oud nrs.
14a) Naast genoemd huis oud nr.14 stond in de 17de eeuw een huis, aangeduid met nr.14^a, dat in 1632 ook eigendom was van Sophia Sijmons. Pas in 1661 horen we van een nieuwe eigenaar, Heijn Jacobsz. Cat. van 1654 tot 1678 lid van de Vroedschap, en zes maal tot burgemeester verkozen. In 1680 wordt Cornelis Pols als huurder genoemd en van 1681 tot 1689 Frans Heijnsz. Kat als eigenaar en bewoner, die in 1690 huis en erf voor f 1500 verkoopt aan Cornelis Pietersz. Goed. In de jaren 1692 en 1693 wordt Hendrik Mars als huurder vermeld. In 1722 besluiten Neeltje en Pieter Cornelisz. Goed (die vlakbij op oud nr.11 woonden) het huis af te breken en laten in de tuin, iets naar achteren, een tuinmanswoning bouwen.

(oud nr.
14b) Naast genoemd huis oud nr.14^a stond in de 17de eeuw nog een huis, het derde dus vanaf de sloot naast oud nr.13, dat aangeduid wordt met nr.14^b. In 1632 is Steijn Heijns eigenaar, in 1661 wordt Muus Hilbrants genoemd. Van 1662 tot 1682 is het huis in het bezit van diens weduwe Geertje Jans, en daarna, minstens tot 1693, van zijn dochter Maritje Muus. In 1698 koopt Cornelis Pietersz. Goed huis en tuin van Neeltje Cornelis, dochter van Cornelis Cornelisz. Buijkes. En in 1722 laten Neeltje en Pieter Goed ook dit huis met de grond gelijk maken en verenigen het erf met dat van oud nr.14^a.
Beide erven zijn nu tot één, tot ver in het land stekende 'plaaziertuijn' gemaakt, die Albert Klaasz. Timmerman in 1733 koopt uit de nalatenschap van Neeltje Cornelis Goed. In 1741 wil Timmerman ook nog een schuijtehuis laten timmeren, maar hij krijgt geen toestemming, vermoedelijk vanwege de ligging bij de mond van het Dee. Eind 1743 laat Albert Timmerman een nieuwe tuinmanswoning bouwen op de zuid-oost hoek van de tuin, die wel meer dan 200 m diep en ongeveer 30 m breed moet zijn geweest. Albert Timmerman woonde sinds zijn jeugd in het ouderlijk huis, thans Roomeinde 7/13. In 1744 huwt hij de Monnicken-

damse Maria Bent en vertrekt naar Monnickendam, waar hij het monumentale huis Noordeinde 5 (thans raadhuis) laat bouwen. Intussen heeft hij vrijwel al zijn bezittingen in Broek van de hand gedaan, waaronder in 1746 'zijn tuijn en al zijn Land van 15 stukken Omtrent 32 deijmt'. De verkoop van zijn tuin heeft echter nogal wat voeten in de aarde gehad. Na een door Jan van Fledder ingetrokken hypotheek van f 2000 volgt de verkoop voor f 3000 aan deze zelfde Amsterdammer, 'dog die koop is niet voortgegaan, doen van Gecommitteerderade order gekomen dat van f 3000 en daar boven dubb: 40ste penn: moets betalen.' In hetzelfde jaar koopt Albert's broer Cornelis de tuin voor f 1200. In de transportacte wordt hij omschreven als 'een plaaziertuijn met sijn tuijnhuijsen Starrebos menagerie en tuijnmanswoning' met een 'houte schutting waar mede het Starrebosch van weijland is afgeschut.'

Cornelis Klaasz. Timmerman woonde met zijn vrouw Annetje Jans Bakker - zoals eerder al vermeld - in het vermaarde stenen huis, oud nr.3. In 1747 komt Cornelis te overlijden, en drie jaar later hertrouwt zijn weduwe met Johannes Metelerkamp, die de tuin in 1749 in publieke veiling voor f 760 verkoopt aan ene Johannes Hanius te Amsterdam. In 1756 koopt Gerrit ter Laar (waarschijnlijk een warmoezenier) de tuin voor f 1250; via zijn weduwe komt hij vervolgens aan Jan ter Laar, en na diens dood in 1856 in het bezit van Baltus Koker. In 1867 blijkt de tuin nog voor ongeveer de helft aanwezig, zoals getekend op het kadastrale minuutplan uit 1832, met aan de weg een koepel en bergplaats, en het tuinhuis halverwege de tuin aan de zuidzijde, alsmede een 'aanleg tot vermaak' 31).

In 1898 worden de percelen in opdracht van de weduwe van Cornelis Koker Bzn in openbare veiling verkocht. Pieter van Wiltenburg is op dat moment al pachter van de op die plaats gebouwde boerderij (p.m. 1875) en ontvangt al veel bezoekers uit binnen- en buitenland in zijn kaasmakerij, in volgende jaren voortgezet door zijn zoon Jacob, later door de familie Wiedemeijer.

huis nr.2
(oud nr.15) Tegenover de kerkebrug stonden oorspronkelijk twee huizen: een aan de straat, de andere ongeveer 50 meter de tuin in. Deze twee woningen worden het eerst genoemd in het jaar 1630. Het achterste huis stond toen op naam van Jan Klaasz. Hem, sinds 1627 lid van de Vroedschap; het voorste pand was eigendom van Aaltje Jans. Mogelijk was deze vrouw van genoemde Jan Hem, want in 1638 verkocht zij beide huizen in één koop aan Nanning Pietersz. Tot op de huidige dag bleven beide percelen in één hand.

In 1661 wordt Muus Gerritsz. Mars als eigenaar genoemd, die getrouwd was met Neeltje Nannings, waarschijnlijk een dochter van Nanning Pie-

ters. Een jaar later reeds verkoopt Muus Mars de huizen voor f 2400 aan zijn broer Marten, die getrouwd was met Annitje Jans Beth, uit Watergang. Na haar mans overlijden in 1673 wordt zij eigenaresse, en na haar dood in 1705 erft haar zoon Gerrit Martensz. Mars de beide huizen, waarvan hij het achterste in 1724 laat afbreken. Het voorste huis wordt niet door Gerrit Mars zelf bewoond; in 1730 is het verhuurd aan Jacob van Rossen, en in 1742 wonen er Jan van Vuuren en Elsje Alberts.

In 1747 komt het huis aan Gerrits zoon Marten Mars, die het pand, thans nr.20 bewoont. Reeds spoedig na de overdracht van het huis doet er zich een geschil voor tussen de nieuwe eigenaar en de Vroedschap. Bij het schouwen over de straten is gebleken dat Marten - ondanks eerdere waarschuwingen - zijn straat vóór de oploop van de kerkebrug met 'klinkers op zijn plat leggende heeft laten maken, welk buiten de Keur is van 1661'. Ondanks het verweer van Marten Mars, die stelt 'dat dit uijt hoofde van een handhooft (Broeker woord voor landhoofd), dat tot dito brug is behoorende' zijn plicht niet is, besluit de Vroedschap ook in tweede instantie 'dat hij de gemelde straat zal moeten maken en onderhouden zoowel nu als in 't vervolg met klinkers op zijn kant.' 32).

De plattegrond uit 1756 toont dat het huis met woonvierkant inderdaad inpandig is gelegen, met vóór het huis een groot vierkant erf met vijf bomen geplant. De tuin achter het huis grenst aan de sloot, die even ten noorden van de kerkebrug in het Dee uitmondt.

In 1754 verkochten de erfgenamen van Marten Gerritsz. Mars huis en erf in publieke veiling voor f 910 aan Hilbrand Verlaan, die het huis, thans nr.10/14 als huurder bewoonde. Deze Hilbrand Verlaan, die al vanaf 1743 lid van de Vroedschap was geweest, werd in 1774 in het raadhuis door een beroerte getroffen; en nadat zich dit een jaar later had herhaald, trad hij 'na 32 Jaarige getrouwe dienst' uit de Vroedschap; een jaar later overleed hij. Uit zijn nalatenschap werd het huis in 1776 voor een bedrag van f 1000 verkocht aan notaris Gerrit de Ruijter. In de 19de eeuw kwam het huis in 1820 door verkoop in handen van Adriaan Bertoen, en via A. Munnichin 1826 in het bezit van de Gemeente Broek in Waterland, die het houten huis ten behoeve van een stenen school liet afbreken. Op 17 juli 1826 werd door het zoontje van de burgemeester Koker de eerste steen gelegd. In 1783, toen de nieuwe school aan het Roomeinde gereed was, werd in de oude school de gemeentesecretarie gevestigd.

Samenvatting

Uit het voorgaande blijkt dat in het Broeker buurtje, genaamd De Erven, ter lengte van een paar honderd meter, zich in de loop der tijd heel wat heeft afgespeeld.

In veel van de grote huizen daar woonden welgestelde kooplieden en regenten; maar het is niet zo - zoals wel eens werd gesuggereerd - dat voornamelijk hier de 'rijkdom' huisde; ook aan het Roomeinde en in de rest van het dorp was dat wel het geval.

De omstandigheid dat Harmen Bakker hier woonde, die vele jaren de functie van burgemeester en 'maire' bekleedde, en die veelal de vorstelijke bezoekers aan het dorp bij hem thuis in zijn fraaie woning noodde, was er de oorzaak van dat zoveel 'royalty' (zoals stadhouder Willem V, tsaar Alexander I, koning Willem I en keizer Napoleon) De Erven met hun bezoek vereerde.

Aan het begin van De Erven, nabij de Broeker vaart (waar in de 17de eeuw zelfs particuliere grondspeculatie werd bedreven) was later de aanlegplaats van de veerschuit op Amsterdam, die ook gebruikt werd voor het afmeren van particuliere jachten van Broekers.

In de eerste helft van de vorige eeuw was in die omgeving het beroemde park van Klaas Bakker gelegen, dat veel - ook buitenlandse - bezoekers trok. De oudere 'plaaziertuijn' van de gebroeders Timmerman nabij de kerkebrug was daarentegen alleen voor eigen genoegen aangelegd. Ook de zakelijke bedrijvigheid ontbrak niet: er waren twee kaaspakhuizen en een kaarsenfabriekje; ook een kaasmakerij als toeristische attractie ontbrak niet. Zelfs kan De Erven er zich op beroemen een bescheiden bijdrage te hebben geleverd aan de drooglegging van de Zuiderzee!

Openbare instellingen waren er ook: vanaf 1826 de openbare lagere school, vanaf 1883 de gemeentesecretarie en in deze eeuw het postkantoor.

Ook is het interessant dat twee mede-oprichters van de Stijlgroep daar hun samenwerking zijn begonnen.

Tenslotte de grote ramp, die in 1902 De Erven trof: de brand, waarbij vier oude houten huizen totaal werden verwoest.

A.P. Bruigom

NOTEN

- 1 *W. van Engelenburg (Menschen en gebouwen uit Broek in Waterland. Overdruk Prov. Noordh. Courant z.j.) vermeldt abusievelijk: 'sedert ongeveer 1750 noemde men het eerste gedeelte van het Roomeind de Nieuwe Erven, later kortweg 'de Erven'.*
- 2 *Detail van: 'Platte gront van het dorp Broek in Waterlant, ontworpen en getekent door Cornelis Schoon 1756'. In: A.P. Bruigom. Waterland getekend door Cornelis Schoon (1719-1778). Alphen aan den Rijn 1976, blz. 127.*
- 3 *Gemeente-archief Broek in Waterland, inv.nr. 19/1.*
- 4 *Twee plattegronden van het park zijn afgebeeld in: C. van Laar. Magazijn van Tuin-Sieraden. Amsterdam 1802. Zie ook: J.W. Niemeijer. Nieuwe gegevens over oude tuinen in Broek in Waterland. Noord-Holland, 1965, blz.94 e.v., alsmede (S.Kok). Broek in Waterland, naar waarheid geschetst in een Dichtstukje. Amsterdam 1838.*
- 5 *Dr J.W. Niemeijer bezit een oude ontwerp-tekening (afgebeeld in: Broeker Bijdragen, blz. 161), die mogelijk gemaakt is ten behoeve van deze gevelvernieuwing.*
- 6 *Gem.archief Broek, inv.nr. 1/6/5.*
- 7 *Ibid, inv.nr. 3/3/2, fol. 122.*
- 8 *Rijksarchief Haarlem, inv.nr. 3486, fol. 75.*
- 9 *Negentiende eeuwse afbeeldingen tonen het huis met vier ronde schoorstenen, die vermoedelijk Harmen Bakker liet aanbrengen.*
- 10 *Omstreeks het jaar 1740 is er in Broek ook een aantal andere huizen vernieuwd en verfraaid, b.v. Roomeinde 7/11 door Albert Timmerman, Leeteinde 12 door Jan Verlaan, De Erven 26/30 door Cornelis Verlaan en Kerkplein 6 door het dorpsbestuur.*
- 11 *Gem.archief Broek, inv.nr. 3/3/3.*
- 12 *Doel 83 x 68 cm, door een onbekende meester. Eigendom Dr J.W. Niemeijer te Broek in Waterland.*
- 13 *De afbeelding op blz. 162 van de Broeker Bijdragen toont de situatie in de tweede helft der 18de eeuw. In het Register van huisnummers uit 1879 (Gem.archief Broek, inv.nr. 266) wordt het huis als nr.4 nog genoemd.*
- 14 *H. Janse en S. de Jong. Houten huizen, een unieke bouwwijze in Noord-Holland. Zaltbommel 1970, blz. 94 en fig. 64.*
- 15 *Gem.archief Broek, inv.nr. 3/3/2.*
- 16 *Met dank aan Dr J.W. Niemeijer voor een aantal van deze gegevens.*
- 17 *W. van Engelenburg. Geschiedenis van Broek in Waterland (van de 16de tot het begin der 19de eeuw). Haarlem 1907, blz. 237.*
- 18 *Gezicht op De Erven vóór de brand in 1902. Foto P. Heijloo te Broek.*

- 19 *Rijksarchief Haarlem, inv.nr. 3486, fol. 230.*
- 20 *In het huidige tuinhek is op die plaats nog een poortje.*
- 21 *Een prentbriefkaart van vóór 1902 laat de oorspronkelijke toestand ter plaatse zien.*
- 22 *Vriendelijke mededeling van wijlen Mevrouw N.C. Rümke.*
- 23 *W. van Engelenburg. Van Vrijen en trouwen te Broek in Waterland. Overdruk Prov. Noordh. Courant 1933.*
- 24 *Gem.archief Broek, inv.nr. 9/22/2. Zie voor nadere bijzonderheden: J.W. Niemeijer. De koepel of kiosk te Broek en haar tweelingzuster. Broeker Bijdragen 1977, nr. 13.*
- 25 *C. Blotkamp e.a. De beginjaren van De Stijl 1917-1922. Utrecht 1982. blz. 23 en 130.*
- 26 *Detail van 'Broek over 't Havenrak te zien.' Ets. Uit: E. Maaskamp. Twaalf dorpen in Waterland (herdruk na 1793).*
- 27 *Fotocopie in het bezit van de schrijver.*
- 28 *Gem.archief Broek, inv.nr. 182.*
- 29 *A.P. Bruigom. Waterland getekend door Cornelis Schoon (1719-1778). Alphen aan den Rijn 1976, blz. 131 en 137.*
- 30 *A.P. Bruigom. De Broeker kaasmarkt (1858-1865). In: Verslag over het jaar 1983. Vereniging Oud Broek in Waterland (1984).*
- 31 *Acte van scheiding 28 febr. 1867 voor nots. W.C. Meren te Monnickendam, ad. 6.*
- 32 *Gem.archief Broek, inv.nr. 1/6/3.*
- 33 *Detail van het kadastrale minuutplan uit 1832.*

Veel gegevens voor dit opstel werden ontleend aan de Rooiboeken en Transportboeken van Broek en aan de quohieren der verpondingen uit de jaren 1630 en 1730 in het Rijksarchief te Haarlem, alsmede aan de lidmatenlijsten in het archief van de Hervormde Gemeente van Broek in Waterland (thans in het Streekarchief Waterland te Purmerend).